

DIMENSIUNEA SOCIALĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN CONTEXTUL ECONOMIEI BAZATE PE CUNOAȘTERE

Ecaterina ȘIȘCAN, lector superior, ASEM

Abstract: *Given that knowledge, skills and competencies acquired in higher education represent a special importance in providing competitive advantage, expanding access to higher education for all population groups becomes a social imperative. This paper aims to study the problem of the social dimension of higher education in the Republic of Moldova in the transition to the knowledge economy.*

Key words: *social dimension, equal access, social equity, higher education participation rate.*

Învățământul superior este una din cele mai importante instituții sociale și, grație acestui fapt, este flexibil sub influența tuturor schimbărilor și proceselor, reacționând prompt pentru a servi cât mai bine societatea. În ultimele decenii, sistemul de învățământ din Republica Moldova a trecut prin mai multe reforme, având drept obiectiv modernizarea și democratizarea învățământului, crearea unui sistem de învățământ superior performant, adaptat contextului european. Unul din factorii ce caracterizează performanța sistemului de învățământ superior îl reprezintă modul în care statele au reușit să asigure accesul echitabil la un sistem de educație superioară diversificat și de calitate, care le-ar permite cetățenilor să-și dezvolte și să-și valorifice potențialul. Această sarcină devine cu atât mai actuală cu cât economiile naționale avansează în direcția constituirii unei economii bazate pe cunoaștere.

În condițiile în care cunoștințele, aptitudinile și competențele dobândite în învățământul superior capătă o importanță deosebită în asigurarea avantajului competitiv, extinderea accesului la învățământul superior al tuturor

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

grupurilor de populație devine un imperativ social. În această ordine de idei, este firesc faptul că egalitatea de șanse în educație, a ajuns să fie nu doar un subiect discutat de comunitatea științifică, dar și un obiectiv major al politicilor și strategiilor educaționale la nivel național și european.

Odată cu adoptarea Comunicatului de la Leuven și Louvain-la-Neuve (2009), dimensiunea socială a învățământului superior este declarată prioritate pentru Spațiul European al Învățământului Superior în deceniul de până la 2020. În textul Comunicatului, se menționează că „Accesul la învățământ superior ar trebui să fie extins prin promovarea potențialului studenților din grupuri subreprezentate și prin oferirea condițiilor adecvate pentru finalizarea studiilor. Aceasta implică îmbunătățirea mediului de învățare, eliminarea tuturor barierelor în procesul de studii și crearea condițiilor economice adecvate pentru ca studenții să poată beneficia de oportunitățile de studii la toate nivelurile. Fiecare țară participantă la Procesul Bologna va stabili obiective măsurabile pentru extinderea participării globale și sporirea participării grupurilor subreprezentate în instituțiile de învățământ superior, obiective ce urmează să fie atinse până la sfârșitul următorului deceniu” [7]. Aceste obiective au fost reiterate, ulterior, în Comunicatul de la București (2012).

Cu aderarea la Procesul de la Bologna, Republica Moldova și-a asumat anumite angajamente politice care privesc accesul echitabil și nediscriminatoriu la învățământ superior de calitate, precum și adoptarea unor strategii guvernamentale pentru lărgirea accesului și creșterea participării.

Deși politicile care garantează echitatea socială nu se rezumă doar la cele educaționale, ci la o gamă mult mai extinsă de politici sectoriale, cert este faptul că politicile educaționale sunt mult mai deschise față de multiplele probleme și inechități sociale.

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

Progresele realizate de sistemele naționale de învățământ în domeniul dezvoltării dimensiunii sociale pot fi reflectate printr-o serie de indicatori, atât de ordin cantitativ, cât și calitativ. Deși nu există un model unic de evaluare a performanțelor la acest capitol, statisticile naționale prezintă un set de indicatori relevanți pentru problematica studiată.

Astfel, unul din indicatorii considerați la evaluarea dimensiunii sociale a învățământului superior este gradul de participare a populației la educația terțiară. Este incontestabil faptul că persoanele cu un nivel de instruire mai înalt și cu multiple specializări sunt mai adaptabili schimbărilor de ordin economic și social, în timp ce persoanele cu nivel redus de instruire sunt mult mai vulnerabile șomajului și excluderii sociale.

În prezent, una din cele mai remarcabile tendințe, înregistrate în majoritatea țărilor lumii, este masificarea învățământului superior. Astfel, doar în țările UE numărul de studenți, în primul deceniu al sec. XXI, a crescut, în medie, cu 25% [4, p.59]. Procesul de expansiune a contingentului de studenți este un fenomen global asociat, de regulă, evoluției economiilor naționale pe coordonatele societății bazate pe cunoaștere. Potrivit datelor Băncii Mondiale există o corelație directă între nivelul participării populației la educația terțiară și dezvoltarea economică a țărilor lumii, iar capacitatea de a oferi acces cetățenilor lor la învățământul superior a devenit o precondiție pentru astfel de parametri ai societății, precum: mediu favorabil de afaceri, investiții publice mărite, coeziune socială stabilă, siguranță personală etc. [6, p. 25].

Liberalizarea accesului la învățământul superior a declanșat procesul de masificare și în Republica Moldova. Analizând evoluția acestui indicator în ultimele două decenii, se observă că timp de 15 ani numărul studenților cuprinși în învățământul superior a crescut de aproape trei ori (figura 1).

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

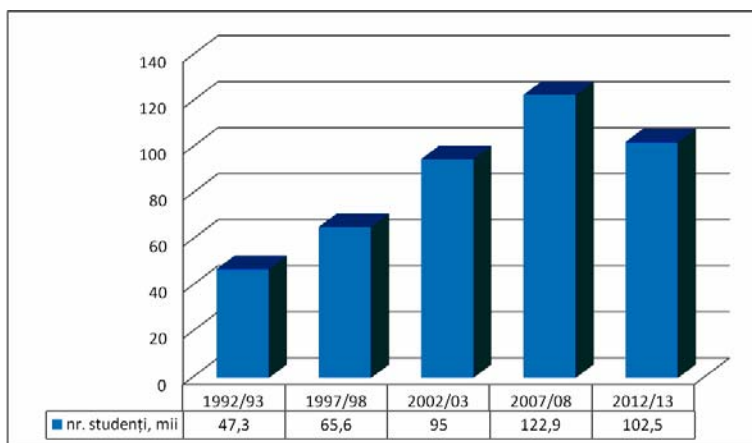

Figura 1. Numărul de studenți în instituții de învățământ superior în perioada 1992-2013

Sursa: [3].

Totodată, după o perioadă de expansiune semnificativă, numărul studenților în instituțiile de învățământ din R. Moldova înregistrează o tendință de diminuare. Ca rezultat al declinului demografic, cauzat de sporul negativ al populației și emigrarea masivă a populației tinere, în ultimii cinci ani, numărul studenților s-a redus cu aproape 11%. Mai mult ca atât, potrivit prognozelor demografice, până în anul 2050, această tendință se va păstra [5, p.8]. În aceste condiții, se impune necesitatea operării unor modificări la nivel strategic în direcția facilitării procesului de învățare pe tot parcursul vieții. Astfel, în proiectul Strategiei Sectoriale de Dezvoltare pentru anii 2014–2020, este prevăzut obiectivul extinderii și diversificării sistemului de învățare pe tot parcursul vieții, astfel încât, până în 2020, 10% din populația adultă (25-64 de ani) să fi participat la programe de instruire [5, p.33].

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

Tendința de creștere a contingentului de studenți poate fi abordată ținând cont de două aspecte. Pe de o parte, accesul liberalizat la învățământul superior face parte dintr-un pachet de drepturi civice, de dezvoltare socială și de prosperitate economică. Pe de altă parte, expansiunea învățământului superior, după cum arată experiența multor universități, nu întotdeauna este asistată de schimbări de ordin calitativ, fapt ce duce la discreditarea învățământului superior. Acest fapt a condus la schimbarea de accente, care poate fi observată în politicile și strategiile educaționale - de la acces liber și necondiționat la educația terțiară, la acces echitabil și nediscriminatoriu la învățământ superior de calitate.

Creșterea participării, per ansamblu, a populației în învățământul superior nu este singurul obiectiv pe care și le propun sistemele de învățământ superior. Rezultatele unor studii și analize, publicate recent în spațiul european, denotă faptul că problematica lărgirii accesului și creșterii participării în învățământul superior este abordată de diverse state în mod diferit. Unele țări se axează asupra creșterii participării, per ansamblu, a populației în speranța că acest lucru va determina și creșterea participării grupurilor dezavantajate, altele se concentrează asupra promovării potențialului studenților din grupuri subreprezentate, sau, în cele mai multe cazuri, o combinație a celor două [4, p. 15].

Chiar dacă Constituția Republicii Moldova și Legea învățământului garantează dreptul la educație, indiferent de naționalitate, sex, vârstă, origine și stare socială, trebuie să recunoaștem că acest drept nu este asistat de asigurarea condițiilor egale de acces. Nu poate fi neglijat faptul că, până în prezent, există categorii de persoane marginalizate sau chiar excluse din viața socială. Statutul socio-economic, sexul, prezența dizabilităților și etnia sunt termenii cel mai frecvent utilizați pentru a identifica astfel de grupuri.

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

Așadar, un indicator relevant pentru a caracteriza dimensiunea socială a învățământului superior este repartiția în funcție de gen a studenților. Egalitatea de șanse între femei și bărbați rămâne a fi un obiectiv de importanță majoră a politicilor la nivel european, dar și național. O retrospectivă asupra acestui subiect denotă faptul că femeile, de-a lungul anilor, erau subreprezentate în învățământul superior, situație regăsită și în prezent în unele țări. Urmărind situația din Republica Moldova din ultimii zece ani, se poate observa că ponderea populației feminine în numărul total de studenți a fost superioară celei masculine (figura 2), deși în anul de studii 2012-2013, acest indicator a înregistrat cel mai redus nivel (56,0%).

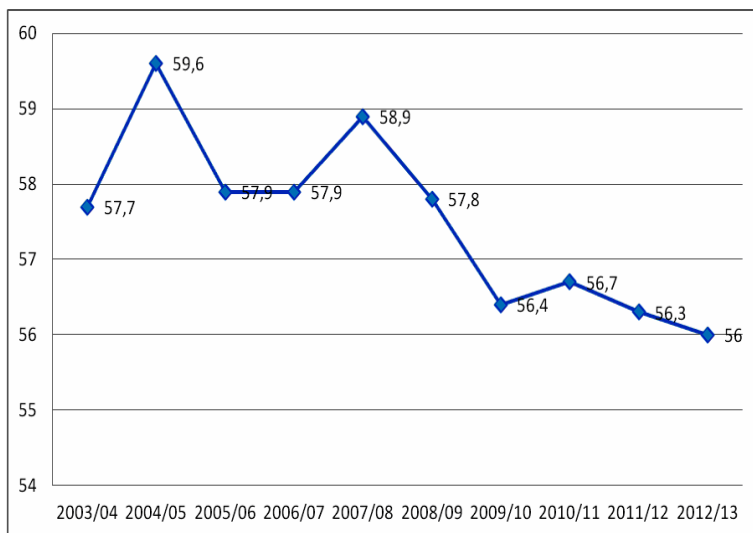

Figura 2. Ponderea femeilor în numărul total de studenți în perioada 2003-2013

Sursa: [3]

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

Cu toate că femeile predomină în numărul total de studenți, precum și în rândul populației ocupate cu un nivel înalt de calificare, acestea continuă să beneficieze de niveluri salariale și de ocupare inferioare, în comparație cu bărbații. Astfel, potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în anul 2012, femeile au avut câștiguri, în medie, cu circa 13% mai puțin ca bărbații, ceea ce este cu 0,8 p.p. mai mult față de anul 2011. Totodată, femeile rămân a fi subreprezentate în funcții de conducere, bărbații deținând ponderi superioare în rândul conducătorilor de toate nivelurile [3].

Aceste statistici denotă faptul că, deși femeile beneficiază, în deplină măsură, de oportunitatea accesului liber la educația universitară, posibilitățile de valorificare a potențialului lor rămân a fi limitate.

Situația este mult mai dramatică în cazul persoanelor cu nevoi speciale. Deși politicile ce vizează incluziunea socială a persoanelor cu nevoi speciale sunt activ promovate atât la nivel european, cât și la nivel național, accesul acestor grupuri la învățământul superior rămâne a fi mai degrabă formal. Concluzia este evidentă atâta timp cât infrastructura instituțiilor de învățământ superior nu corespunde cerințelor specifice de acces al persoanelor cu dizabilități: lipsa rampelor de acces, a ieșirilor largi, lifturilor, echipamentelor adecvate etc. Infrastructura subdezvoltată limitează șansele la incluziune socială, dar și economică, a acestor categorii de persoane.

O altă problemă importantă ce creează bariere de acces la educația terțiară este abandonul școlar. Așa cum învățământul universitar este treapta superioară a sistemului educațional, inechitățile sociale din nivelele precedente sunt transpuse la acest nivel. Analizând fenomenul abandonului școlar, se poate observa că rata de înrolare scade de la o treaptă de instruire la alta.

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

Astfel, în anul de studii 2012-2013, rata brută de cuprindere în învățământul primar a constituit 93,8%, iar în învățământul gimnazial 86,7%. După absolvirea gimnaziului, 12,9% dintre absolvenți au rămas în afara școlarizării. Disparități semnificative a prezentat rata brută de cuprindere în învățământul primar pe medii, fenomenul abandonului școlar fiind mai pronunțat în mediul rural [3]. Totodată există un număr de copii care nu au fost deloc înscriși în învățământ.

Obiectivul lărgirii accesului și creșterii participării trebuie analizat și prin prisma barierelor de ordin financiar. Astfel, cea mai mare parte a tinerilor excluși și cu acces limitat la educație sunt cei afectați de sărăcie. În prezent, patru din zece copii sub vârsta de zece ani trăiesc în sărăcie extremă, iar ponderea cheltuielilor pentru educație în totalul cheltuielilor de consum ale populației este cea mai mică din toate categoriile de cheltuieli [2]. Această situație va contribui la reducerea pretendenților la studii superioare în viitor. În condițiile unui nivel înalt al cererii pentru educația terțiară și nivelului scăzut al finanțării publice, decalajul de finanțare este, din ce mai mult, acoperit din contribuțiile private ale pretendenților la studii superioare. Doar în anul de studii 2012-2013, ponderea studenților ce-și făceau studiile pe bază de contract în instituțiile de stat atingeau cifra de 65,9% [3]. Transferul sarcinii financiare asupra studenților, în lipsa unor măsuri de sprijin, pot avea un impact negativ asupra tendinței grupurilor cu venituri mici să participe la învățământul superior.

Potrivit unor publicații în domeniu, există un consens general asupra faptului că contribuțiile studenților la învățământul superior, trebuie să fie însoțite de măsuri de sprijin pentru a asigura echitatea socială. Practica unor țări arată că cea mai bună modalitate de a stimula participarea grupurilor

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

defavorizate socio-economic și cu venituri mici este combinația taxelor de școlarizare cu plățile amânate. Aceasta înseamnă că studenții nu trebuie să plătească pentru studiile lor în timpul studiului, ci numai după ce au terminat și câștigă un venit în general, mai mare decât venitul mediu [4].

În concluzie, se poate menționa că, deși politicile și strategiile naționale în domeniul educației au ca obiectiv lărgirea accesului și creșterea participării, acestea comportă, mai degrabă, un caracter formal. Însă, recunoașterea oficială și garantarea egalității șanselor la educație prin legislație nu pot fi considerate condiții suficiente pentru eliminarea inechităților. Declarațiile politice nu sunt sprijinite de măsuri concrete și fonduri pentru realizarea acestora.

Referințe bibliografice:

1. Legea învățământului nr. 547 din 21.07.1995. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 62-63
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020: nr. 523 din 11.07.2011. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2011, nr. 114-116.
3. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova* [online]. Disponibil: <http://www.statistica.md>.
4. *Modernizarea învățământului superior în Europa: Finanțare și dimensiune socială 2011* [online]. Bruxelles: Eurydice, 2011, 116 p. ISBN 978-92-9201-330-1. Disponibil: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/131RO.pdf
5. *EDUCAȚIA – 2020. Strategia Sectorială de Dezvoltare pentru anii 2014 – 2020* (proiect pentru discuții) [online]. Disponibil: <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=1112>.

Promovarea egalității de șanse în educație și cultură: rolul bibliotecilor

6. KORKA, M. *Universitățile românești în fața integrării în spațiul european de învățământ superior*. București: Politeia – SNSPA, 2002, 96 p. ISBN 973-85635-2-6.

7. *Procesul Bologna 2020 - Spațiul european al învățământului superior în noul Deceniu*: Comunicatul miniștrilor responsabili de învățământul superior, Leuven și Louvain-la-Neuve, 28-29 aprilie 2009 [online]. Disponibil: <http://bologna.ro/a/upfolders/Comunicatul%20de%20la%20Leuven-Louvain-la-Neuve.pdf>.

8. *Strategia consolidată pentru dezvoltarea învățământului pentru anii 2011 – 2015*: Ordinul Ministrului Educației nr. 849 din 29.11.2010 [online]. Disponibil: <http://www.edu.md/file/Admiterea%202013/Politici%20nationale%20si%20sectoriale.pdf>.